

Manuel Castells

Centre d'étude des mouvements sociaux
Maison des sciences de l'homme
54, Boulevard Raspail
Paris 75006, France

Za sociologijsku teoriju urbanog planiranja*

»Urbani problemi«, odnosno društveni procesi kolektivne potrošnje, središnja su pitanja razvijenog industrijskog društva. Kako se njima u centar promatranja stavlja sposobnost društvenog sustava da apsorbira promjene, to ih razmatraju i političke i administrativne institucije. Pokazuje se tako da se »urbano« sve više miješa s urbanim planiranjem.

Prostor je sve više određen socio-tehničkim sklopom proizvodnje i razmjene. Podređen je, također, mehanizmima globalne društvene regulacije. Time što prostor kao nepromjenjiv element varijabilne cjeline »osvajaju« organizacije i aktivnosti on se gubi u području međuzavisnosti čiji je centar regulacije sistem planiranja.

Stvarni je predmet urbane sociologije svakako urbano planiranje.¹ Ono je, kao povremna intervencija u urbano, pred sociologiju postavilo niz problema. Jedno od pitanja koje se rjeđe postavlja, a na koje sociologija treba da odgovori, jest društveno značenje urbanog planiranja. Kako sociologijski doprinos ipak nije samo puka politička manipulacija, potrebno je analizirati fenomen društvenosti, ustanoviti njegov smisao, umjesto njegovog jednostavnog prihvaćanja kao činjenice ideologije, a planera kao njenih nosilaca. Može li urbano planiranje, čiji predstavnici poklanjaju izuzetnu pažnju znanstvenoj sociologiji, prihvatiti taj »psihoanalitički« tretman?

Predložimo da najprije razmotrimo otkud poći i kamo se usmjeriti. Prvo, naravno, treba ustanoviti osnovna obilježja našeg predmeta — urbanog planiranja — kao teorijske teme, ali i kao historijskog realiteta. Mada je većina urbanista još u stadiju »evidentiranja« fizičkog, snažno orijentirana prema analitičkom, na temeljima američke političke znanosti, oni su se približili pitanju perspektive, sjajne istodobno koliko i opasne. Na tragu tih nastojanja prikazat ćemo neke nove teorijske zasade kao i konkretne sociologijske analize.

* Ovo je prijevod rada *Vers une théorie sociologique de la planification urbaine* objavljenog u časopisu *Sociologie du travail, Politique urbaine*, No. 4/1969. Zbog opsega iz rada smo izostavili posljednji dio (»Studija slučajeva«), koji je više ilustrativnog karaktera.

Manuel Castells je poznati urbani sociolog, autor brojnih rasprava, vrlo aktivan član Međunarodnog sociološkog udruženja (International Sociological Association), jedan od zamjenika predsjednika Komiteta za sociologiju regionalnog i urbanog razvoja (Committee on Sociology of Regional and Urban Development), te autor poznatog djela *La lutte urbaine*.

Objavljivanjem ovog prijevoda želimo prikazati važan pokušaj teorijskog utemeljivanja istraživanja urbanog planiranja na nekim marksističkim zasadama (prim. prevodioca).

¹ O tome šire u mom članku, *La fin de la sociologie urbaine, Sociologie et Sociétés*, No. 2/1969.

1. Historija i ideologija urbanog planiranja

Pod etiketom urbanog planiranja («city planning» u anglosaksonskoj literaturi) razumijevaju se razne intervencije čiji je zajednički nazivnik njihovo smještanje u prostor grada... Često se dodaje i karakter *ugovornosti, dogovaranja* kao odlika akcije.²

Kada se planiranje definira kao način konzistentnog i promišljenog djelovanja,³ ili kao određen sistem političkih proklamacija i programa za vođenje javne ili privatne akcije,⁴ ili kao primjena predviđana na temelju ustanovljenih relativnih objekata u rastu i razvoju urbanih zona,⁵ tada zapravo dajemo prednost mehanizmu aktivnosti pred njegovim sadržajem, teorijski odgovor dajemo samim načinom kako smo postavljali problem.⁶

Želimo li već teorijski preformulirati pitanje, onda terminu urbanog planiranja — sa stajališta društvene evolucije — pokriva dvije problemske cjeline:

1. liječenje »manjkavosti« nastalih procesom industrijalizacije, a na razini potrošnje posebno zajedničkih dobara;
2. tehno-ekonomsko upravljanje sve većim i složenijim prostornim jedinicama.

Ne otkriva li već ova klasifikacija distancije između »socijalnog« i »fizičkog« planiranja?⁷ Dok su zadaci prvih urbanista bili da poboljšavanjem prostornih okvira transformirajući način života, dotle procesi tehničkog upravljanja velikim aglomeracijama ulaze u područje politike.⁸

Istina, podugo je već urbano planiranje koncentrirano na probleme kolektivnog opremanja (d'équipement collectif). Nije slučajno da su prvi važniji urbanistički pokreti, rođeni u Engleskoj, našli primjenu u velikim realizacijama, na primjer, u Abercrombievu planu. U Engleskoj je snažna industrijalizacija podredila grad industriji i stvorila znatan disparitet između snaga individualne inicijative i društvene organizacije kolektivne potrošnje (stanovanje, sociokulturna opremljenost, parkovi, škole, itd.).⁹ Međutim, slični problemi postavljali su se posvuda, a za postojeće sisteme pojavljivale su se iste opasne reakcije osobito za vrijeme kriza: urbanistički plan za vrijeme Roosevelta u Sjedinjenim Državama,¹⁰ novi gradovi

² Jedno od novijih djela o toj temi je knjiga Barnarda J. Friedena i Roberta Morrisa (eds.), *Urban Planning and Social Policy*, Basic Books, New York 1968, 459. Isto i odlična knjiga Herberta J. Gansa, *People and Plans*, Basic Books, New York 1968, 395 p.

³ Alan Altshuler, *The City Planning Process*, Cornell University Press, 1965, p. 409. za jednu historijsko-sociološku studiju urbanog planiranja mogu se naći, iako ponegdje nedovoljno razvijeni, u radu Gerges Granaia i Françoise Fauton, »Aix-en-Provence, sociologie et plans d'urbanisme«, *Urbanisme*, No. 93/1966. Istraživanja o toj temi provode se, koliko je nama poznato, u Centre de Sociologie des Organisation i u Laboratoire de Sociologie Industrielle.

⁴ J. Bollens and H. Schmandt, *The Planning Challenge*, u *Metropolis*, 1965, p. 247—307.
⁵ F. Stuart Chapin, *Foundations of Urban Planning*, u: Werner Z. Hirschs (ed.): *Urban Life and Form*, Holt, Rinehart and Winston, New York 1963, p. 217—245.

⁶ Moglo bi se reći da je specijalizirana literatura sada usmjerena u tom pravcu. Konkretno, radi se o već klasičnim tekstovima: Theodore Caplow (ed.), *City Planning*, Minneapolis, Burgess Publishing Company, 1950; Coleman Woodbury (rd.), *Urban Redevelopment: Problems and Practices*, University of Chicago Press, 1953; G. Breeze i D. E. Whiteman (eds.): *An Approach to Urban Planning*, Princeton University Press, 1953; Harvey S. Perloff, (ed.): *Planning and the Urban Community*, University of Pittsburgh Press, 1961; isto tako i u godišnjim publikacijama American Society of Planning Officials, Planning, Chicago. Definicija koja rezimira najbolje tu »naučnu zajednicu« jest slijedeća: »Planning is that process of making rational decisions about future goals and future courses of action which relies upon explicit teaching of the repercussions associated with alternative courses of actions and, in turn, requires explicit evaluation and choice among the alternative matching goals — action sets.« (Melwin W. Webber, *The Prospects for Policies Planning*, in: Leonard J. Duhal: *The Urban Condition*, p. 320.)

⁷ U Francuskoj praktički ne postoje radovi o tom problemu. Poseban broj *Revue française de Science politique* posvećen političkim problemima uređivanja teritorija (vol. VI, no. 2, avril—juin 1956) i Colloque sur la planification comme processus de décision, Grenoble 1963, predstavljaju više iznošenje različitih mišljenja nego osnovu jedne teorije. Najbolje od tih analiza proteže se u liberalnoj perspektivi o kojoj kasnije raspravljamo. Radovi Raymonda Ledruta više su sociološke analize primijenjene na uređivanje teritorija (Raymond Ledrut, *L'espace social de la ville*, Anthropos. Paris 1968). Elementi za jednu historijsko-sociološku studiju urbanog planiranja mogu se naći, iako ponegdje nedovoljno razvijeni, u radu Gerges Granaia i Françoise Fauton, »Aix-en-Provence, sociologie et plans d'urbanisme«, *Urbanisme*, No. 93/1966. Istraživanja o toj temi provode se, koliko je nama poznato, u Centre de Sociologie des Organisation i u Laboratoire de Sociologie Industrielle.

⁸ Harvey S. Perloff, »Common goals and the linking of physical and social planning«, *Planning*, 1965, p. 170—184.

⁹ Herbert J. Gans, op. cit., glava 5.

¹⁰ Henry S. Churchill, *The City is the People*, Harcourt, Brace and World, New York 1945.

što su ih izgradile socijaldemokratske vlade u Švedskoj,¹¹ prokušana iskustva za vrijeme rekonstrukcije Evrope u poslijeratnom razdoblju.¹²

Posljednjih godina obnova gradova, koja sve više zaokuplja i Evropu, a osobito Sjedinjene Države, kroz tehničko upravljanje urbanim okvirima odnosi se u biti na disparitet društvenih grupa u potrošnji.

S druge strane, porast kompleksnosti i uzajamne povezanosti velikih aglomeracija, nalaže da se razmotre mehanizmi upravljanja koji bi mogli osigurati funkcioniranje cjeline bez većih trzavica. Urbanistički planovi predlažu idealne sheme i idealne gradove koji kao cjelovite prostorne jedinice primjenjuju »pravila« proizšla iz »spontanih« tendencija sistema. Tamo, gdje se procesi zagušuju i otkrivaju nespojivosti, planeri moraju intervenirati, najčešće kao medijatori a ne kao upravljači. Stvaranje urbanističkih biroa u svim važnijim gradovima, urbanistički planovi i modeli urbanizacije zasnivaju se na drugom načinu urbanog planiranja tijesno povezanom s prvim.¹³ U zemljama, kao na primjer u Americi, gdje vladino ekonomsko planiranje nema institucionalnog okvira, urbanistički planovi — uvođeci na razini prostorne organizacije kriterije rentabiliteta cjeline vrlo često imaju ulogu regulatora rasta. U Francuskoj pak je *sadržaj* sheme prostorne organizacije potpuno uvjetovan Nacionalnim planom i to do te mjere da je u shemi prostorne organizacije izvršena samo specifikacija Nacionalnog plana. Kako vidimo, proučavanje planiranja vrlo brzo se vezuje za fenomen »urbano«.

Ove historijske konstatacije osvjetljavaju određeni spektar problema. Urbano planiranje, kako kaže Ledrut, nije »nauka o dobrim gradskim formama« (što je urbanizam) nego »sredstvo društvene kontrole gradskog poretka.«¹⁴ Ali, ne bilo kakvo sredstvo! *Ono podrazumijeva zavisne intervencije autoritativnih administrativnih i političkih institucija*. Bez toga ograničenja (djelovanja autoriteta, prim. prev.) svaki društveni čin, pošto manje ili više utječe na ponašanje cjeline, bio bi planiranje. Radi li se o privatnoj akciji? Naš je odgovor negativan: neposredan utjecaj privatne inicijative na urbani okvir bio je vrlo rijedak u povijesti, a kada je i postojao često je i sam bio posljedica neke druge aktivnosti. U tom smislu sve suvremene gradove »stvarala« je čak i u svojim začecima potpuno međuzavisna privatna industrija. Štoviše, s teorijskog stajališta, stupanj voluntarizma u nekoj akciji kao kriterij svodi se na podjelu akcija na »otvorene« i »zatvorene«, čiju ideološkijsku podlogu kasnije razmatramo.

Cjelina društvenih procesa kao predmet proučavanja često se miješa s naivnom vizijom urbanizma kao javnog odgovora na individualne ili kolektivne »potrebe«. Ne kažemo da takvi problemi ne postoje: ali »potrebe« nisu prirodna činjenica te se društveno razmatraju samo onoliko koliko se javljaju u nekoj političkoj situaciji.¹⁵ Prijelaz od »evidencije potreba« ka sociologiji političkih procesa ugrađenih u upravljanje kolektivnom potrošnjom (*consommation collective*) jest točka od koje polazi istraživanje urbanog planiranja.

Taj je prijelaz dopunjen novijim liberalnim strujanjima američke političke znanosti, da spomenemo samo radove Dahla¹⁶ ili Banfielda,¹⁷ posvećene »lokalnoj vlasti«, ili, preciznije, procesima u gradskim kolektivitetima. Ustajući protiv redukcije političkih procesa na prostu aplikaciju sistema stratifikacije,¹⁸ oni su pokazali

¹¹ *Chiers de l'IAURP*, vol. 7, 1967.

¹² Les Grebler, *Urban Renewal in European Countries*, University of California, 1963.

¹³ Edward C. Banfield i James Q. Wilson, *City Politics*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1963, glava 14.

¹⁴ Raymond Ledrut, *Sociologie Urbaine*, P. U. F., Paris 1968, p. 43.

¹⁵ Pogledaj u tom smislu izvrsnu argumentaciju Roberta C. Wooda, u njegovu članku *The Contribution of Political Science to Urban Form*, u Werner Z. Hirsh: *Urban Life and Form*, Holt, Rinehart and Winston, New York 1963, pp. 99—129.

¹⁶ Robert A. Dahl: *Who Governs?* Yale University Press, New Haven 1961; najbolja sinteza jest briljantna mala knjiga Nelsona W. Polsbyja, *Community Power and Political Theory*, Yale University Press, New Haven 1963.

¹⁷ E. Banfield and J. Wilson, op. cit.; Edward C. Banfield, *Political Influence*, Free Press of Glencoe, New York 1961.

¹⁸ To su u svakom slučaju C. W. Mills i Flyd Hunter. U biti, želja da se definira cjelina društvene moći preko određenih grupa karakterizira način empirizma.

da ne postoji jedinstvenost u sistemu donošenja odluka kao i to da je moguća čitava igra potencijalnih aktera često praćena interakcijom aktera (poduzetnika, sindikata, štampe, udruženja stanovnika, itd.), što sve ovisi o mogućnosti prisvajanja dijela uloge.

U perspektivi političkog pluralizma, urbano planiranje otkriva niz društveno-integrativnih ili konfliktnih interesa.¹⁹ Uloga planera svodi se na stvaranje realnih osnova za raspravu i orijentaciju na neke zajedničke ciljeve, no njegova moć pregovarača jest moć stručnjaka utemeljena na spoznaji mogućega. Racionalitet koji odatle proizlazi nije rezultat povezanosti ciljeva i sredstava nego minimalni zajednički nazivnik između interesa sistema i konkretnog odnosa moći različitih aktera.²⁰

Analiza urbanog planiranja postaje tako analiza određenih administrativnih inicijativa za rješavanje nekih problema, na primjer, loših uvjeta stanovanja.²¹ Takva se analiza često pretvara u analizu planera, kao profesije, naglašavajući njihovu ulogu u datom sistemu, a osobito njihovu akciju posrednika.²²

Shema koju za potrebe analize francuskog planiranja predlaže Michel Crozier i koja se koncentrira oko dviju tema na tragu je te perspektive.²³ S jedne strane, ta je shema protiv čisto ideološke rasprave o ciljevima planiranja uopće, ali se niti ne ograničava na analizu »manifestnog«, a još manje na analizu planiranja preko studije sredstava, mehanizama. To je proučavanje procesa odlučivanja. Takva optika promatranja previše je zavodljiva da bi mogla prikazati određeni osmišljeni realitet, štoviše, određenu vrstu historijskog relativizma: usmjerena je na analizu činjenica, proučava političke konflikte ili administrativne odluke analizirajući svu zamršenost uključenih aktera i interesera. Međutim, s druge strane, takva je analiza smjera sistemizaciji otkrivenog, razlučivanju procesa na mehanizme i strategije. Time sociologija postaje nejasna sociometrija.

Ovdje se ne stavlja u pitanje kritika analize strategija.²⁴ Međutim, s obzirom na naš predmet — urbano planiranje, potrebno je da preispitamo vrijednost takve analize; može li ta analiza biti uspješna? Ona odbija asimilaciju određenih eksplicitnih ciljeva društvenog sadržaja. No je li moguće proučavati interakcije raznih aktera neovisno od sadržaju rasprave? Koji je stupanj autonomije interakcija u odnosu na same akcije?

Tko su ti »akteri«? Možemo li ih definirati posebno, ne vezujući ih s društvenim sadržajem koji izražavaju. Osnovna slabost analize strategija čini se da se nalazi u njenu zasnivanju na jednom filozofijskom postulatu bez kojega bi bila samo puka empirička deskripcija. Taj se postulat izražava riječima da je »potrebno konačno dati važnost slobodi čovjeka koji, bez obzira na svoju situaciju, ostaje autonomna snaga sposobna da promišlja vlastito sudjelovanje«.²⁵ Taj momenat afirmiranja neizbježne posebnosti (individua ili grupa) dozvoljava nam također razmatranje društvene akcije kao strategija koje su dijelom posljedica multipliciranja autonomnih centara. Cijela teorijska konstrukcija odgovara dakle tom osnovnom stavu. Polazeći od različitih »društvenih sadržaja«, odnosno artikulacija elemenata društvene strukture (*teorijski pojam*) može se pokazati da dolazimo do konkretnih društvenih akcija, te na koncu analize utvrđujemo stupanj autonomije aktera, ili čak tipa

¹⁹ M. Meyerson i E. Banfield, *Politics, Planning and the Public Interest*, Glencoe, III, Free Press, 1955.

²⁰ Robert C. Wood, op. cit., kao i Robert R. Alford, »The Comparative Study of Urban Politics«, u Leo F. Schnore (ed.): *Social Science and the City*, Frederick Praeger, New York 1968, p. 263—302.

²¹ Charles Abrams, *The City is the Frontier*, Harper and Row, New York 1965.

²² Na primjer, Robert T. Daland i John A. Parker, *Roles of the Planner in Urban Development*, u F. Stuart Chapin and Sh. F. Weiss, *Urban Growth Dynamics*, John Wiley, New York 1962., p. 188—223; daljnje teoretiziranje pogledaj kod Paul Davidoff and Thomas A. Reiner, »A Choice Theory of Planning«, *Journal of the American Institute of Planners*, May 1962, p. 103—115.

²³ Michel, Crozier, »Pour une analyse sociologique de la planification française«, *Revue française de sociologie*, VI, 1965, p. 147—163.

²⁴ Ona je, na nesreću, bila poduzeta od strane Alaina Tourainea, *Le rationalisme libéral de Michel Crozier*, *Sociologie du travail*, 2, 1964.

²⁵ Michel Crozier, op. cit., p. 150.

akcije determinirane drugim stupnjevima autonomije. Podesnost ili nepodesnost upotrijebljenih pojmova odgovara bogatstvu i dubini analiziranih procesa te stupnju razvijenosti analize.

U suprotnom slučaju, ukoliko aktere držimo empiričkim objektima, analiza strategija postaje puka deskripcija posebnih situacija; ukoliko su akteri osnovni realitet, analiza se zasniva na metafizičkoj slobodi; ukoliko su to »neke druge stvari«' odnosno, kombinacije posebnih društvenih situacija, nemoguće je definirati neovisno o sadržaju društvenog položaja sudionika u procesima, te shodno tome procese između sudionika proučavati samo kao prostu razmjenu, jer su modaliteti te »izmjenice«' ovisni o stupnju ukotvljenosti aktera u društvenoj strukturi, te njihova komunikacija sadrži više od onoga što je mjerljivo.

Bez obzira što je zbog sociologiziranja problema planiranja i rasprave o vrijednostima takva perspektiva analize zgodna, ona ipak rizikuje ulaženje u područje izvjesne filozofije historije ostajući na području funkcionalizma s obzirom na značenje i ulogu koja daje akterima u određenom kulturno definiranom sistemu.²⁶

Da bismo to ilustrirali možemo se poslužiti poznatim primjerom metropolitane organizacije u Sjedinjenim Državama, koji je pokazao teškoće širenja administrativne uprave.²⁷ Poteškoće komunikacije s metropolitanskom upravom objašnjavale su se nepostojanjem koordinacije i kontakata između različitih autoriteta. Na takvu tumačenju insistirali su i planeri te su i njihove težnje bile usmjerene na organiziranje odgovarajućih nezavisnih tehnika upravljanja gradskim cjelinama.²⁸ Smatramo da je taj nedostatak izraz društvenog karaktera proizvodnih snaga (ujedinjenih velikih zavisnih organizacija) koji nije bio praćen adekvatnim i paralelnim društvenim prisvajanjem produkta. U osnovi, ukoliko su proizvodne djelatnosti bitne za očuvanje međuzavisnosti na širem prostoru, te ako je kolektivna oprema rentabilnija, širenje rezidencijalnih centara u prostoru odgovara procesima društvene diferencijacije i segregacije koja pretežno ovisi o karakteristikama stanovnika, odnosno, o njihovom položaju u društvenoj strukturi.²⁹ Lokalna administrativna tijela kao predstavnici takvih stambenih jedinica ne mogu kontrolirati preraspodjelu dobara između »slum-ova«, centralnih zona, te stambenih zona srednje klase, kako je to pokazao Norton E. Long.³⁰ Rješenje je u stvaranju metropolitanskih institucija za rješavanje posebnih pitanja, osobito prometa, za razmatranje društvenih problema centar grada, za neposredan kontakt s federalnom vladom. No, pravila igre za sudionike već su unaprijed postavljena. To nije izraz pluraliteta interesa nego strukturalni zahtjev sistema za mehanizmima prilagođavanja.³¹

U Francuskoj je Ledrut pokazao da problem treba inverzno promatrati: urbanističke zamisli slijedile su uvijek državnu inicijativu, koja je prožimala lokalne zajednice. Strah od osobnog kontakta? Međutim, urbano planiranje u Francuskoj, osobito u pariškoj regiji, bilo je više usmjereno podizanju povjerenja nego boljem opremanju korisnika.

Pojedini učesnici predstavnici su određene društvene strukture, te izražavaju i podržavaju njene interese; u skladu s tim postoji određena homologija između sistema sudionika i društvenih struktura što nam omogućuje utvrđivanje izvjesne koherentnosti procesa jedne akcije. Zakon koherencije koji nam nudi analiza strategija dovodi do konstatacija koje su više pitoresknog nego znanstvenog karaktera.

²⁶ Esencijalna kritika koja se može uputiti funkcionalizmu ne tiče se toliko metoda koliko njegova teorijskog sadržaja. Nije umjesno kritizirati sistemski pristup u ime nedjeljivosti čovjeka, ali treba odbaciti kao jedinu perspektivu analizu društvenog sistema čije su norme uspostavljene preko vrijednosti koje su kulturno definirane, a slijedeći proces koji je neobjašnjiv u okviru sistema.

²⁷ Robert C. Wood, *1400 Governments: The Political Economy of the New York Metropolitan Region*, Anchor Books, Doubleday, New York 1964.

²⁸ Klasični radovi Duncana i Duncana.

²⁹ To je tema o kojoj raspravlja Banfield u *Urban Government*, The Free Press of Glencoe, 1961, p. 593.

³⁰ Norton E. Long: *Political Science and the City*, u Leo F. Schnore (ed.), op. cit., p. 243—262.

³¹ Jedna od mojih studentica s Univerziteta u Montrealu, gospođiva La Roche, izradila je studiju o metropolitanskoj upravi Toronta (jedne od dviju postojećih u Sjevernoj Americi) promatrajući paralelne napore u Montrealu. Odnosi s vladama provincija izgleda da su bili unaprijed određeni.

Postoje razni stupnjevi determiniranja, pa je, u odnosu na pojedine situacije, autonomija u okvirima igre učesnika utoliko veća ukoliko je više institucionalizirana, to više je reglementirana koliko je determinacija akcije udaljenija od svog sadržaja. Nije čudno što je Crozier zasnovao svoju teoriju o slobodi aktera na temelju istraživanja birokratskih organizacija u kojima ne postoji mogućnost direktnog utjecaja i u kojima je svijet sredstava primarniji nad svijetom ciljeva.³² Također je i razumljivo zašto je liberalizam u upravljanju doživio privilegija upravljača, kao što je to pokazao Lipset, dok je istodobno radnička klasa »autoritarna«, jer, u biti, među onima čija je dominacija institucionalizirana i koji ne moraju da paze na svoje ponašanje možemo naći i tolerantne.

Iako tema programiranog društva te uloga inovacija nosi određenu opasnost tehnokratske ideologije koja ga usmjerava, ipak ona dobro ukazuje na bitne transformacije razvijenog industrijskog društva. Društvena i tehnička kompleksnost zahtijevaju ne samo unaprijed određeno upravljanje, nego i centraliziranost regulatornih centara moći cijelog sistema ili manjih podsistema. Treba proučiti taj novi oblik upravljanja našim društvima, sposobnost distingviranja regulatornih centara u odnosu na dijelove sistema, ne upadajući u science fiction zamku kibernetičkog društva univerzalnog racionaliteta. Racionalitet je samo razum određene situacije. Taj smisao racionaliteta u okviru strukture produkcije i dominacije sistema podoban je za znanstvenu analizu.

Pod analizom urbanog planiranja razumijevamo analizu transformacija sistema upravljaj kolektivnom potrošnjom i prostornom organizacijom aktivnosti. Preciznije — potrebno je definirati društveni sadržaj urbanističkog »racionaliteta« zbog kojega se često urbanizam anegdotski tretira kao »podmićivanje«. Pri tome, kao i cijela ozbiljnija sociologija poslije Durkheima, analiza mora biti određena svojom metodom: analizirat će se granice u kojima nastaju strukturne transformacije društva kao i procesi realiziranja tih transformacija.

2. Elementi sheme sociološkijske analize

Neka praktična teorija ima smisla utoliko ukoliko producira spoznaje o nepoznatom omogućavajući dugoročnu primjenu svojih rezultata na posebne realitete.³³ Kako odbacujemo analizu koja polazi od aktera kao autonomnih subjekata potrebno je utvrditi elemente i kombinacije koji definiraju društvenu strukturu te nju specificirati s obzirom na našu konkretnu problematiku, deducirajući aktere koji se stvaraju oko konkretne situacije, te ukazati na najčešće veze između same akcije i aktera.

a) Teorijski okvir

Vrlo općenito, kao polazište uzet ćemo Althusserov koncept i njegova istraživanja Kapitala na Ecole Normale Supérieure.³⁴ Time preuzimamo priličan rizik. Iako prvenstveno filozofske naravi, ti su tekstovi esencijalno podložni »sociološkijskoj« analizi (historijski materijalizam), kojom se, na tragu Marxa, ispituje jedan poseban način proizvodnje u kapitalizmu. Ta je analiza dakle, više prikaz određene problematike nego koherentna teorija. Ona više ocrta konture nekog mogućeg teorijskog područja nego što ga ograničava. Zbog toga je lakše razumijeti teškoće koje treba prevladati a koje će se pojaviti ne samo u analizi drugih razina, osobito političkog sistema, nego i u analizi posebnih društvenih procesa koji zahtijevaju konceptualizaciju sistema aktera te precizno određivanje društvene strukture onoga što se proučava.

³² Michel Crozier, *La Phénomène bureaucratique*, Seuil, Paris 1963.

³³ »Dodatak«, *Contribution à na critique de l'économte politique, de Marx*, p. 263—304, izdanje Costes, Paris 1954.

³⁴ Louis Althusser, *Pour Marx*, Maspéro, Paris 1965; Louis Althusser i Etienne Balibar, *Lire le Capital*, 2 volumena, novo izdanje, Maspéro, Paris 1968; Nicos Poulantzas, *Pouvoir politique et classes sociales de l'état capitaliste*, Maspéro, Paris 1968; Alain Badipou, *Le (Re) commencement du materialisme dialectique*, u *Critique*, maj 1967, p. 438—467.

Istodobno *proučavanje* sugeriranog društvenog okvira put je ka stvarnom razumijevanju oblika društvene proizvodnje, iako je ta analiza dug proces koji zahtijeva priličan rad na teorijskom inoviranju (čitaj: nužnost pogreške). Mi vjerujemo da je interakcija jedan od ključnih pojmova i u drugim teorijskim pristupima, kao na primjer urbanom sistemu ili sistemu aktera, a koji se analizom putem procesa ograničavanja njegova sadržaja u okvirim izučavane problematike sve više rasvjetljava.

Podsjetimo se načas elemenata analize.³⁵ Osnovni koncept jest *način proizvodnje*. Pod njim ne razumijevamo samo ekonomiku nego i specifičan oblik artikuliranja elemenata (instanci) fundamentalnih za određenu društvenu strukturu, na primjer, ekonomski, političko-pravni, ideološki »sistem«, s uvjerenjem da lista »sistema« ipak može biti ograničena. U svakom načinu proizvodnje postoji jedan sistem koji je dominantan, promjenljiv elemenat, čije mjesto u strukturi određuje način proizvodnje koji se analizira. U svakom načinu proizvodnje postoji jedan determinirajući sistem (krajnja instanca) koji je nepromjenljiv: on se uvijek tiče ekonomije. To je tip ekonomskog sistema (posebno strukturiranje njegovih elemenata) koji objašnjava dominantni sistem svakog načina proizvodnje, što čini posebno strukturiranje različitih sistema (matrica načina proizvodnje). Historijski konkretno društvo (*društvena formacija*) jest isprepletenost različitih načina proizvodnje od kojih je jedan dominantan.

Svaki sistem sastavljen je od elemenata koji međusobno određuju odnose jednih s drugima. Naglašavanje tih strukturalnih elemenata u određenim tipovima odnosa definira stanje sistema koji je ovisan o općem obrascu načina proizvodnje. Tri su najbitnija elementa ekonomskog sistema: radna snaga, sredstva za proizvodnju (objekti i sredstva rada) i »neradnik«

Proces rada jest djelovanje radne snage na sredstva za proizvodnju da bi se realizirao proizvod (u kojemu je sadržana /re/produkcija radne snage i /re/produkcija sredstava za proizvodnju). U tim procesima razlikujemo dva odnosa između tri elementa: 1) odnos vlasništva (ne treba ga miješati s *pravnim* pojmom iz političko-pravnog sistema); 2) odnos »stvarnog prisvajanja«, koji se tiče kontrole tehničkog procesa rada. Ako elementi političkog i ideološkog sistema nisu jasno definirani, moguće ih je izvesti, prepoznati; polazeći od uloge koju ta dva sistema imaju u cjelokupnoj strukturi: uloge regulacije i dominacije za politički sistem i uloge »prepoznavanja — komunikacije — legitimnosti« za ideološki sistem.

Karakteristike kapitalističkog načina proizvodnje (KNP), jedinog koji je u okviru ekonomije znanstveno proučavan jesu slijedeće: 1) odnosi vlasništva i »odnosi prisvajanja« jesu homologni: neradnik je vlasnik radne snage i sredstava za proizvodnju, povremeno »kontrolor« tehničkog procesa proizvodnje; ekonomski sistem nije samo determinantan nego i dominantan.

Postoji jasna distinkcija između *strukture* i *praksa*. Prakse su odnosi između različitih elemenata i različitih struktura.³⁶ Pokretači čiji su najjasniji izrazi društvene klase samo podržavaju te strukturalne odnose. Odnosi između društvenih klasa jednog konkretnog društva jesu proizvod cjelokupnog kompleksa načina proizvodnje koji ih artikulira. Naposljetku, odnosi moći, koji su od posebnog interesa za našu analizu, odnosi su između društvenih klasa, tj. odnosi između odnosa ovisne o specifičnoj artikulaciji jednog društva.

³⁵ Treba pretpostaviti da su i druge prihvaćene metode analize također upotrebljive kao i ona koju smo mi prihvatili. Teškoća s ovim tekstovima, vrlo jasnim, no ponekad vrlo apstraktnim za prosječnog sociologa, a često i njihova dvostruka etiketiranost (»filozofski« i »marksistički«) prisilila me da pomislim da je nužno ponoviti ih zbog određenih jezičnih konvencija bez kojih slijedeće stranice nebi bile razumljive. U želji da rezimiramo naša će pojednostavljivanja ponekad biti prilično velika. Naravno ćemo zamijeniti neke termine (*instancu* sa *sistemom*, na primjer). Recimo da je taj postupak čisto instrumentalan zbog ciljeva našeg članka i zbog toga što nam nije namjera da vjerno reproduciramo cjelinu. U biti, u sadašnjem stanju stvari, jedna »vulgarizacija«, koherentna i sistematična, bit će cilj za sebe.

³⁶ Ovdje se naročito nalazimo na tragu Poulantzasa.

Urbano planiranje jest intervencija političkog nad ekonomskim sistemom na nivou jedne specifične socio-prostorne jedinice, u cilju regulacije procesa reprodukcije radne snage (potrošnja) i reprodukcije sredstava za proizvodnju (proizvodnja), nadilazeći nastale kontradikcije u općem interesu društvene formacije kojoj osigurava održavanje.

Ta intervencija odvija se unutar strukturalnih granica konkretnog društva, u odnosu je prema osnovnoj artikulaciji dominantnog načina proizvodnje, ali istodobno nosi i potrebne elemente za artikuliranje nebitnosti što služi osiguravanju »dobrog kretanja«. Postoji dakle određena autonomija planiranja u odnosu na posebne društvene grupe i nužno ograničavanje njene intervecije u okvirima društvene matrice.

Ta intervencija čini posebnu konfiguraciju društvenih odnosa, određena visinom uloga, odnosno, mjestom motrene kontradikcije u svakodnevici određenog društva. Raspodjela »individua« i »grupa« u funkciji tih odnosa tvori »sistem učesnika«.

S druge strane, ako urbano planiranje uvijek znači intervencijau politike u ekonomiju na nivou prostorne cjeline, možda se istraživanje koncentrira na neki drugi sistem, na primjer, politički.

Na koncu, ako se spomenuti odnosi oslobode utjecaja politike i ekonomije, treba voditi računa o 1) specifičnim reperkusijama koje polaze ili dolaze od drugih sistema; 2) činjenici da se istraživanje tiče jedne konkretne kombinacije više načina proizvodnje i da ovisi o odnosima između odnosa svakoga od njih.

b. Pojmovi urbanog sistema i sistema urbanih učesnika³⁷

Pošto smo utvrdili polazno stanovište, možemo ga specificirati. Kako nije dovoljno samo reći što je urbano planiranje potrebno je stvoriti koncept za analizu odnosa različitih strukturalnih situacija i društvene prakse spram urbanih problema.

Društvena struktura, *konceptualna cjelina*, nije nešto što je »izvan« socio-prostorne strukture. Ona se u urbanoj cjelini izražava isto tako kao i u nekom poduzeću ili u određenom političkom sistemu. Analiza neke urbane cjeline kao proizvođača društvenih oblika, odnosno, kao izraza ne samo institucija nego i posebnih struktura, može nas odvesti nešto dalje od značenja termina *urbani sistem*.

Urbanim sistemom mi nazivamo specifičnu prostornu artikulaciju fundamentalnih elemenata ekonomskog sistema. Urbani sistem jest struktura odnosa između procesa *proizvodnje* i procesa *potrošnje* u određenoj prostornoj cjelini, koji se ostvaruje procesom *razmjene* i procesom *upravljanja* tim odnosima.

Elementi urbanog sistema dakle jesu:

P (produkcija): Skupina proizvodnih aktivnosti, dobara, službi i informacija. Primjer: industrija, uredi.³⁸

K (konzumacija): Cjelina aktivnosti usmjerenih ka društvenom prisvajanju proizvoda, individualno ili kolektivno. Primjer: stanovanje, kolektivna oprema.

R (razmjena): Razmjena proizvoda između P i K u području P ili u području K. Primjer: promet, trgovina.

U (upravljanje): Procesi regulacije između P, K i R. Primjer: općinska uprava, urbanistički plan.

³⁷ Pojam urbanog sistema provizorno je formuliran u uvodnom dijelu jednog nepubliciranog istraživanja Alaina Tourainea, Jeana Lojkina i Marina Melendresa, *La creation de villes nouvelles*, *Laboratoire de Sociologie Industrielle*, april 1968, šapirografirano. Istodobno, iako na istom tragu (definirajući urbanističke akcije u odnosu na jedan sistem odnosa između elemenata), formulacija koju dajemo u našem tekstu prilično se razlikuje u svom teorijskom značenju, odnosno, u definiranju elemenata i njihovih odnosa.

³⁸ Svaki element urbanog sistema, teorijska konstrukcija, ne može potpuno koincidirati s konkretnim elementima. Istodobno, da bismo bolje razumjeli, označavat ćemo područja realnog tada i tamo gdje postoji više šansi da nađemo na snažno izraženu prisutnost svakog elementa.

To su elementi društvenih procesa, odnosno intervencije društvenih agensa na materijalne elemente, izraz stanja društvenih odnosa u datom trenutku. Urbano planiranje jest intervencija elementa U u jedan ili drugi elemenat (u što ubrajamo i njega samoga) ili na njihove međusobne odnose.

Ta intervencija — ovisi o tipu regulacije koju zahtijeva situacija (jednostavnije, o »rješavanju« problema); — izražava stanje odnosa između elemenata urbanog sistema (ti odnosi, kao što smo vidjeli, nisu arbitrarni, nego *specificirajući* za društvene odnose uopće, *tvorbeni dijelovi*); — determinira jednu posebnu konfiguraciju društvenih snaga u igri.

U biti, potrebno je voditi računa o praksi i procesima koji postoje između društvenih snaga. Ali ti društveni učesnici ne postoje sami za sebe, oni su rezultat društvenih odnosa na razini urbanog sistema. *Sistem urbanih aktera* rezultira dijeljenjem društvenih agensa (pojedinaca ili grupa) na različite elemente i podelemente urbanog sistema.

Mnogo konkretnije, akteri su definirani preko njihova umetanja u jedan niz fundamentalnih dihotomija koje se mogu susresti u urbanom sistemu: suprotnosti između *proizvodnje* i *konzumacije* — P/K; suprotnost u okviru U (političkih procesa u urbanom sistemu), između *dominacije* i *subordinacije*, čemu korespondira upravljanje preko *autoriteta* (A), ili zahtjeva *organizacije* (O) — A/O; — diferencijacija nivoa između specifičnosti urbanog sistema (*lokalni nivo*) i cjelokupne strukture (*globalni nivo*) — G/L.

Svaka kombinacija strukturalnih elemenata može biti poseban tip urbanih aktera. Ti akteri, teorijski definirani kao »centri interesa« samo su nosioci tih »interesa«, i njihovo će ponašanje ovisi o tipu odnosa između bazičnih elemenata posebnog urbanog sistema.

Moguće je naći konkretne izraze tih kombinacija, definiranih kao »realni akteri«, sposobni da budu angažirani u jednu urbanističnu operaciju:

*Teorijske
strukturalne
kombinacije**

»Primjer »konkretnog« aktera³⁹

O — G — P	Velika internacionalna poduzeća
O — G — C	Sindikata za plaće
O — L — P	Trgovinska ili industrijska komora
O — L — C	Udruženje susjeda
A — G — P	Organizmi urbanog planiranja (karakter P ili C ovisi o organizmima i službama)
A — G — C	
A — L — P	Komitet za konkretnu akciju ili regionalnu ekspanziju
A — L — C	Općinske institucije

*: O — organizacije; G — globalna razina; P — centar proizvodnje; C — centar za potrošnju; L — lokalni nivo; A — autoritet.

U svakoj odluci koja se preciznije proučava, potrebno je identificirati konkretnog aktera koji izražava posebnu kombinaciju.

Istina, svi su akteri prisutni u cijeloj studiji donošenja odluka. Ali odluka je u biti posljedica posebne artikulacije strukturalnih elemenata. Njihovo ponašanje tako nije više samo igra utjecaja nego djelotvoran utjecaj na odnose između strukturalnih elemenata. To znači da akteri djeluju u skladu s »interesima« naznačenim

³⁹ Ovo služi samo kao *ilustracija*. Konkretno određenje aktera korespondira svakoj kombinaciji koja ovisi o historijskoj situaciji.

u definiciji, a artikulacija tih interesa predstavlja zakonitosti ponašanja određenih društvenih formacija u konkretnim slučajevima. Problem je dakle ustanoviti te zakone i otkriti način na koji cjelina strukture determinira urbani sistem i sistem aktera.

c) Strukturalno određivanje urbane politike

Urbana politika, odnosno, jedna skupina odluka o specifičnim odnosima neke urbane jedinice, istodobno utječe na sam urbani sistem u odnosu na akciju koju realizira njegov sistem aktera. Sociologijska analiza urbanog planiranja sastoji se u konkretnom utvrđivanju kakav učinak ona ima (skupina odluka, prim. prev.) u odnosu na intencije aktera i u odnosu na prostorne forme.

Taj učinak izražava dato stanje društvene strukture, odnosno, stjecaj prilika; To nije apstraktno nego specifično određenje izvjesnog momenta neke društvene formacije. Istodobno, nemoguće je sistematski ustanoviti sveukupnost općih zakonitosti; u sklopu jednog načina proizvodnje moguće je ustanoviti samo ograničene zakonitosti.

Uzmimo jedan poseban način proizvodnje, na primjer kapitalistički (KNP)⁴⁰ Poznato nam je da postoji raskorak između kontroliranja radne snage i sredstava za proizvodnju te društvenog karaktera (re)produkcije tih dvaju elemenata. Kada se radi o reprodukciji sredstava za proizvodnju postoje kontradikcije između visokog profita koji na primjer ostvari određeno poduzeće ubacujući se u jednu već postojeću industrijsku sredinu i lošeg poslovanja koje slijedi generaliziranjem takva ponašanja. Slično postoji kontradikcija i između te iste strategije profita i nedovoljne razvijenosti nekih područja, a uz nedovoljno korištenje postojećih izvora.

Govoreći o reprodukciji radne snage uočava se kontradikcija između želje da se ta snaga koncentrira u industrijskim središtima i nemogućnosti kapitala da ponudi dovoljan broj stanova i opreme kako bi svoje poslovanje učinio rentabilnim, a što je zapravo posljedica stratificiranosti prihoda, odnosno, bitna odlika sistema.

Prihvatimo li ideju o političkom sistemu kao regulatoru globalnog sistema (konkretne društvene formacije), u *funkciji strukturalnih zakona koji su mu u osnovi*,⁴¹ urbano planiranje njegova je intervencija na datu realnost da bi se uskladila izraženih razilaženja. U terminima urbanog sistema: (pomak /re/produkcije P) → → (U → P), (pomak /re/produkcije K) → (U → K).⁴² Istodobno ti elementi nisu izolirani, nego uvijek u odnosima. Jedna intervencija nije označena samo jednim elementom nego relacijom koja ga definira. Poznato nam je da u okviru ekonomskog sistema i njegova oblika proizvodnje, postoje dva tipa realizacije: vlasništvo (kontrola) i stvarno prisvajanje (upravljanje tehnikom).

S druge strane, potpuno intenziviranje U nije moguće, jer se on mora kretati u *granicama KNP* (kapitalistički način proizvodnje), a bez kojega sistema ne bi bio reguliran, nego *uzdrman*.

Koje su to granice? 1) Općenito nije moguće promijeniti odnose vlasništva. 2) Ne postoji *direktan* utjecaj U na P. Sada je potrebno precizirati: — a) moguć je utjecaj U na neke tehničke aspekte radnog procesa na nivou P, a u interesu cjeline (na primjer, zonning); — b) moguć je indirektan utjecaj U na P (na primjer,

⁴⁰ Upotreba koncepta kapitalizma nije ideologijska, nego proizlazi iz Marxove naučne analize u Kapitalu. Ideologijski nije ga potrebno uvijek suprotstavljati konceptu socijalizma. Jer, po meni, koncept socijalizma, u sadašnjem momentu, ideološki je pojam. Teorijska efikasnost koncepta kapitalizma ne treba biti prosuđivana kontrastiranjem sa historijskim realitetima nego razmatranjem njegove uloge u procesu prikazivanja. Ponovimo da on predstavlja jednu *teorijsku* artikulaciju posebne politike, ideologije i ekonomije.

⁴¹ N. Poulantzas, op. cit., p. 36—56, 201—203, 322—334.

⁴² Simbol (strelica) označava *intervenciju*, odnosno izazivanje specifičnih efekata u elementu K u odnosu na adekvatnu modifikaciju elementa U.

fiskalno ili financijsko iniciranje) u obliku novčane inicijative na što se može nadovezati poznato pozivanje na »patriotizam sistema«; — c) moguć je direktan utjecaj U na K; istodobno, on je uvijek kasnije društveni izlaz razilaženja; — on se uspostavlja kao mjesto neposrednog utjecaja P na K; — svojim *oblikom* on izražava utjecaj ideologije na ekonomiju; — često je ovisan direktno o stanju politike, odnosno, o društvenom pritisku izraženom preko radne snage; — d) kada se korijeni razilaženja nalaze u okvirima P, utjecaji U na P izražavaju se preko utjecaja na druge elemente sistema, naročito na R (razmjenu).

Treba također razmatrati i odnos između kombinacije elemenata sistema i urbane politike. Urbanu politiku moguće je na primjer klasirati u tri velike grupe: *politika opremanja* — onu koja je usmjerena podmiravanju nezadovoljenih općih kolektivnih potreba, na primjer: parkovi, javno stanovanje; *politiku uređivanja* — onu koja je usmjerena funkcionalnom organiziranju općih uvjeta, aktivnosti, na primjer: prometni plan; *politika razvoja* — onu koja vrši prestrukturiranje odnosa između elemenata urbanog sistema. S druge strane urbanih politika postoji i nepolitika, ili, puko održavanje funkcioniranja (ono što bi se moglo zvati »općinskom politikom«).

Ukoliko netko smatra da je politika određenog društva niz procesa koji stavlja u odnos proizvodnju i društvenu kontrolu te iste proizvodnje, može vrlo lako primijetiti približavanje politike opremanja i društvene kontrole, politike uređivanja i osnovnog interesa za proizvodnju te politike razvoja i kreativnog prepletanja osnovnih suprotnosti proizvodnje.

Stoga »urbani problem«, razmatran u terminima sistema, treba kodificirati, pokazati odnose, između elemenata i put koji vodi od jedne politike drugoj. Općenito se može reći da je — (razilaženje U) \rightarrow (U \rightarrow U); — (razilaženje K) \rightarrow (U \rightarrow K); — (razilaženje R) \rightarrow (U \rightarrow R); — (razilaženje P) \rightarrow (U \rightarrow R, K ili R i K).

Kada ne postoji korespondencija između elemenata uzroka razilaženja i elementa koji se razmatra (izuzev za P), onda se zapravo ne radi o stvarnoj intervenciji u ekonomiju, nego u politiku ili ideologiju. U tom slučaju:

- Jedna operacija urbanog planiranja može biti učinak politike na politiku. U takvim slučajevima ekonomski aspekt intervencije igra ideološku ulogu, maskirajući smisao intervencije da bi je legitimirao.
- Jedna operacija urbanog planiranja često je intervencija politike u ideologiju. Na primjer, upotreba urbanističkog plana kao modela koji nije u konfliktu s društvom, kao rješenja društvenih problema, putem urbanističkih transformacija. U tom slučaju njegov ekonomski lik igra ulogu politike, da bi preko svojih predstavnika, uz obećanje društvene pomoći, eliminirao opoziciju koja bi proizašla kao rezultat neadekvatnosti primijenjenog modela ili se stvorila na osnovi ranijih loših iskustava.

Moguće je također uvesti varijabilne intervencije između ekonomskog sistema, politike i ideologije u određenoj društvenoj situaciji, kao i pojam *društvenih oblika* koji mogu označiti različite konture određenog društvenog trenutka.

Konkretnije, prateći momenat razilaženja ili skupinu razilaženja u društvenoj strukturi, ustanovit ćemo da postoji nužni nered urbanog sistema u jednom ili u više njegovih elemenata. Regulativna intervencija planiranja, koja se ostvaruje unutar označenih granica, pretpostavlja produciranje jednog novog učinka na urbani sistem putem određenog procesa koji *podržava* akter koji korespondira tipu intervencije i koji djeluje prema odnosima koji vrijede za određenu situaciju, određenu i definiranu svojim strukturalnim elementima. Svaki od tih različitih procesa, strukturalno determiniran, dovodi do određenog rezultata — urbane politike.

Taj učinak, odnosno, tu politiku, u pravilu prate mnoge eventualnosti: — funkcionalna intervencija ili upravljanje tekućim događajima; — intervencija na R : politika uređivanja; — intervencija na U : administrativna reforma; — intervencija na odnose između elemenata : politika razvoja; — intervencija na politiku : održavanje reda (integracija, represija); — intervencija na ideologiju : urbanistička utopija.

S druge strane, u unutrašnjosti svakog tipa intervencije treba razlikovati *nivoe*. Na primjer, u politici opremanja može se raditi o politici izradnje stanova (intervencija na K¹), o realiziranju jednostavne opremljenosti, kao na primjer, dječjih vrtova, škola (intervencija na K²) ili o kompleksnom opremanju, kao na primjer o parkovima, sociokulturnim jedinicama, itd. (intervencija na K³). I više: svaki tip politike na svakom nivou može biti vođen s manjim ili većim *intenzitetom*.

Lako je primijetiti igru mogućih putova između svakog »urbanog problema«, svake strukturalne kombinacije proizašle iz određenog urbanog sistema i svake urbane politike.

Tako odnos između društvene strukture i urbane politike postaje mnogo ja sniji. Svaki poseban čin ne treba objašnjavati u kontekstu »globalnog društva«. Urbani sistem i sistem urbanih aktera nisu ništa drugo do izražaj određene društvene strukture u odnosu na izvjesnu, cjelinu relacije jedne društvene situacije. Ukoliko se odnosima: urbani sistem — sistem aktera — urbana politika obuhvaća razumijevanje problema, teorijsko značenje određenog problema proizlazi iz teorijske rekonstrukcije strukture cjeline. To je svakako izraz jedne strukturalne, a ne linearne uzročnosti. U biti sve kombinacije nisu moguće, a određeni odnosi postoje neovisno o drugima. *Odnos između urbanog sistema i sistema aktera specifičan je izraz odnosa između različitih sistema i prakse konkretnog društva koje proučavamo. Stanje društvene strukture jest strukturalni uzrok, efikasan i svojom neprisutnošću u okviru odnosa dvaju sistema, a graničnog je karaktera da bi mogao pružiti dovoljno precizan sadržajni okvir urbanističkim zahvatima.*

Ukoliko smo prikazali teorijske elemente na kojima je moguća nova perspektiva analize, time nismo uspostavili rigorozan teorijski okvir koji s obzirom na kombinacije različitih načina proizvodnje može specificirati pravila za sve posebnosti određene društvene situacije, te u okvirima svake od njih, dozvoliti predviđanje odnosa između urbanog sistema i urbane politike. U klasičnim terminima, *ne radi se o hipotezama nego o granicama i pravilima.*

S francuskog preveo Ognjen Čaldarović